

מכתביוס / מדרכה

השתלמות מו"צים על מציאות ורפואה בסדר נשים

שלום רב,

ברצוני להודות מקרב לב על ההזדמנות הנדירה והייחודית שניתנה לנו בימי העיון ביומיים האחרונים [יז-יח מרחשון התשע"א] שקיים מכון שלדינגר לחקר הרפואה על פי התורה.

ההרצאות שרדפו זו את זו כשאחת עולה על רעותה, המידע החשוב והמועיל לליבון סוגיות מוכרות מתוך הכרת המציאות בצורה ברורה ביותר, הדו-שיח הישיר בין המשתתפים למרצים שהוסיף בליבון הסוגיות, כל אלו חברו יחדיו לרכישת מטען של ממש שבטוחני שיועיל תועלת מרובה בצמתים רבים בחיי ההלכה והפסיקה.

היה ניכר שיד מכוונת תכננה היטב את המהלך הגאוני של ההרצאות כך שאנשים ששקועים בד' אמות של הלכה יוכלו בבת אחת להבין ולירד במדת מה להבנת הדברים בנושאים לא מוכרים כלל, נתינת רקע יסודי ביסודות הרפואה עד לחדירה לעומק הפרטים ברפואה המתקדמת ביותר כיום.

גם ראוי לציין את הארגון הטכני שהיה מושלם מכל בחינה בכבוד ובדאגה לכל פרט בצורה מושלמת ובטוחני שזה לא קל ולא קורה מאליו. לא אסתיר את קורת רוחי שבסייעתא דשמיא הגעתי לכינוס זה בתפילה לכינוסים ושיעורים מעין אלו עוד ועוד.

בברכת יישר כח

הרב יוסף אברמובסקי

* * *

עוד על הרגשה בראיית דם נדה

וביאור הטעם שבזה"ז גם כשלא מרגישה טמאה מהתורה

לכבוד העורך,

בדורות האחרונים רוב הנשים פסקו מלהרגיש בביאת דם הנדה וממילא קמה וגם נצבה השאלה כיון שקיימא לן שמן התורה אין האשה טמאה אלא בהרגשה האם כעת כשאשה לא מרגישה כלל היא לא תהא טמאה לעולם אלא מדרבנן.

ורבות האריכו בנדון זה גדולי הפוסקים, והסכמת הפוסקים שגם כאשר אשה לא מרגישה היא טמאה מן התורה¹. ובטעם הדבר נאמרו כמה ביאורים. ואענה חלקי הדל בתור 'תנא דמסייע' מדברי גדולי האחרונים לנדון זה².

בשאלה מהי הרגשה המטמאה. מצאנו בדברי האחרונים שלשה סוגי הרגשות עיקריות³: א. הרגשת פתיחת פי המקור. ב. הרגשת זעזוע הגוף. ג. הרגשת זיבת דבר לח.

והמקור להרגשת זיבת דבר לח הוא בדברי הנודע ביהודה⁴, ולעומתו בחתם סופר⁵ חולק מכל וכל על הרגשה זו ומביא שקיבל מרבו ר' נתן אדלר הלכה למעשה שאין הרגשת זיבת דבר לח מטמאה מהתורה.

וראשית נבאר במה נחלקו, דהיינו היכן יש רמז בתורה או בחז"ל מהי הרגשה שמביא את החת"ס בשם רבו להפקיע מכל וכל אפשרות שהרגשת זיבת דבר לח תחשב להרגשה.

ונראה שיסוד הנדון הוא האם ההרגשה הנצרכת להטמא מדאורייתא היא הרגשה **שגורמת** את יציאת הדם או שגם הרגשה **שמסמנת** ומורה על יציאת הדם נחשבת להרגשה.

ונראה שזה יסוד ההבדל בין הרגשת פתיחת פי המקור והרגשת זעזוע להרגשת זיבת דבר לח. ששתי ההרגשות הראשונות הם הרגשות שאינם רק סימן על בוא הדם אלא הם הרגשות יציאת הדם בעצמם שהרי הזעזוע מביא את הדם וכן פתיחת פיה מקור זה עצמו מביא את הדם. לעומתם הרגשת זיבת דבר לח זה לא הרגשה שגורמת את יציאת הדם אלא רק סימן שהרי כשהדם יוצא אז נוצרת הרגשה של זיבה. ממילא טוען החת"ס כשהתורה דיברה על הרגשה היא לא דיברה על הרגשה שמהווה סימן ליציאת הדם אלא רק על 'הרגשה בעצם' הרגשה שגורמת את יציאת הדם לעומתו הנודע ביהודה סובר ששפיר גם הרגשה שמסמנת על בוא הדם מועילה להחשב כהרגשה.

ממילא מובן לפ"ז מדוע המחלוקת כ"כ נוקבת כיון שאין זה מחלוקת האם גם זו [הרגשת זיבת דבר לח] בכלל הרגשה אלא מחלוקת בעצם מהי סוג ההרגשה הנצרכת במהות ענין ההרגשה.

1. **ערוך השולחן** [קפג סא-סב] **אגרות משה** [יו"ד ח"ד יז סקי"ב] **קובץ תשובות** [ח"א סי' פד] **חוט שני** [קפג סק"ד בדינא דהרגשה].
2. ראה בנוגע לנדון זה **באסיא** עג-עד (כרך יט א-ב) עמ' 128-138 וכן **באסיא** פז-פח עמ' 129-137.
3. הובא ב**פתחי תשובה** [קפג סק"א].
4. **נודע ביהודה** קמא יו"ד סי' נה.
5. **שו"ת חתם סופר** יו"ד תשובה קמה ד"ה אך, קנג ד"ה אע"ג, קסז, קעא.

אמנם עדיין יש לבאר מה הביא את החת"ס לומר שההרגשה הנצרכת היא דווקא הרגשה שהיא סיבה לדם ולא הרגשה של סימן. וראשית נבא לבאר את ענין ההרגשה בימינו.

הפרדס רימונים מבאר שהטומאה מדאורייתא אינה תלויה בהרגשה אלא בדרך ראייה וממילא כשאשה רואה דם כדרכה – בדרך ראייתה הרגילה – הרי היא טמאה ואפ' לא הרגשה. ויעויין בדברי הגרי"ש אלישיב⁶ ונראה שהלך בדרך זו ולכן ביאר שכשאשה לא רגילה להרגיש העדר ההרגשה אינו מהווה חסרון והרי היא טמאה מדאורייתא גם ללא הרגשה. ועיי"ש שהביא כעין זה מהצפנת פענח⁷.

ונראה לבאר הדברים בתוספת ביאור. ונקדים ונאמר שאין כאן ח"ו שינוי כל שהוא מההלכה הפסוקה שאשה שרואה טיפת דם כחרדל טמאה בנדה מדאורייתא⁸, אלא רק נסיון לבאר טעם הענין, אבל הלכה היא שכל טיפת דם שיוצאת מהאשה אפ' במקרה ואפ' בהיותה מסולקת דמים הרי היא טמאה מדאורייתא ללא שום יוצא מן הכלל.

ונראה שכשהתורה טימאה אשה בטומאת נדה היא טימאה אשה שבפנימיות גופה קורה שינוי מהותי שהופך אותה לנדה. דהיינו לא יציאת הדם מטמאת, אלא המצב שאשה נהיית נדה דהיינו שמקורה מתחיל לשפוע דם הוא המטמאה. וכמו שביאר הרמב"ן⁹ ענין טומאת הנדה ולפי דבריו מתבאר שיסוד האיסור הוא על התקופה בו האשה נמצאת במצב של נדות – במצב שדם יוצא מרחמה – ולא על טיפת דם היוצאת מגופה¹⁰.

וא"כ ייתכן לפ"ז שכשהתורה אמרה 'בבשרה' – עד שתרגיש בבשרה' אין זו גזירת הכתוב שתרגיש ביציאת הדם להפקיע מדם שמגיע ללא הרגשה בגוף, אלא זקוקים אנו להרגשה ביסוד הטומאה, הרגשה של שינוי הגוף מהמצב הרגיל למצב של נדות.

וא"כ כשעוסקים בהרגשה של פתיחת פי המקור או זעזוע הגוף וכדו' עניינם אחד – הרגשות שנגרמות מהשינוי הפנימי שבגוף שדוחף את הדם החוצה. שפיר מובן שזו הרגשה המטמאה.

אבל כשמדברים על הרגשת זיבת דבר לח אין כאן הרגשה כלל שקשורה לשינוי הפנימי שבאשה כי השינוי לא גורם להרגשת הזיבה, אלא לאחר שקרה השינוי והדם נעקר אז מרגישים את זיבתו. וא"כ זה הרגשה

6. **קובץ תשובות** סי' ועיין בלבושי עז קפ"ג ס"א סק"ה ד"ה ולפי עמ' ט.

7. **צפנת פענח** פ"ד מאיסורי ביאה.

8. שר"ע יו"ד קפג, א.

9. עה"פ ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב [ויקרא יח, יט].

10. וודאי שאחרי שהתחדש דין זה כל טיפת דם מטמאת גם שלא בעת נדתה, אבל כעת עסקינן בשרוש הדברים כדי ללמוד מהם דין ההרגשה.

שונה לחלוטין כי היא עוסקת בשלב אחר, בשלב של יציאת הדם ולא בשלב של הפיכת האשה ממצב רגיל למצב של נדות.

ואם ביארנו שהתורה טימאה דוקא דם שמגיע בעקבות הפיכת האשה לנדה ולא כל דם שיוצא ממנה, ייתכן שגם ההרגשה הנצרכת היא הרגשה של הפיכת האשה לנדה ולא סתם הרגשה של יציאת דם.

ונראה לומר יותר מזה שכל הסיבה שהזיקה התורה הרגשה היא כדי שלא נטעה ונטמא כל דם שיוצא מגופה אלא נטמא רק דם כזה שנובע ממצב של נדות. וכיון שדם זה בא רק בהרגשה פנימית אמרה תורה שאשה טמאה רק בהרגשה, כי כאמור ההרגשה היא עצם המצב בו האשה הופכת לאשה נדה. ממילא מובן שדוקא הרגשות כפתיחת פי המקור, זעזוע הגוף וכדו' יועילו כי רק הם נובעות מהשינוי הפנימי הנדרש.

וזה יסוד טענתו של החת"ס כנגד הנודע ביהודה כי כאמור הרגשת זיבת דבר לח לא שייכת להרגשות הנצרכות שמגיעות מכח השינוי הפנימי שהוא המטמא בנדה.

לפ"ז אפשר להבין את מה שכתוב בפרדס רימונים ואחריו בצפנת פענח ובדברי הגרי"ש אלישיב שלדבריהם אף שבימינו נשים לא מרגישות, הם טמאות ללא הרגשה. כי כאמור ההרגשה איננה נצרכת אלא כסימן לכך שחל שינוי פנימי למצב של נדות, וודאי שהוא קיים גם היום כי השינוי קורה בכל אשה בעת נדותה.

כי כאמור אין צורך בהרגשה צריך את השינוי הפנימי שעוקר את הדם שהוא הנקרא הרגשה, וגם כשלא מרגישים בחושים את השינוי הזה אין בזה חסרון בזמן שודאי ששינוי זה קורה וממילא מטמא.

וזה הענין של דרך ראייה שכשרואה כדרכה הרי זו הראיה של נדות שההרגשה אמורה להתלוות לה.

נמצא א"כ להאמור שמה שמטמאים היום אשה שרואה דם גם ללא הרגשה זה מכיון שהמכוון של התורה באמרה שאשה רואה רק כאשר היא מרגישה קיים כשרואה כדרכה גם ללא ההרגשה.

ויעויין בחת"ס¹¹ ויסוד דבריו שההרגשה זה הסימן לכך שיוצא הדם בטבעו וכל ההרגשות הם סימנים פנימיים למצב זה. ולכן כשחסר בהרגשה אז חסר בכל עצם טומאת הנדה וזה מתאים ממש למה שביארנו.

11. וז"ל החת"ס [יו"ד קמה, התשובה בה חולק על הנו"ב] "וי"ל כך דעיקור דם נדה הוא מה שהדם המתקבץ בעורקי המקור ויוצא בזמנו ואז ע"י התעוררת יציאת הדם מזדעזע כל גופה או לכה"פ מרגשת בפתיחת פי המקור ע"י הכח הדוחה או לכל הפחות כצער עקיצת מי רגלים וכה"ג וזה הוא דם נדה שטמאתו התורה יהי' מאיזה סבה שיהיה שתמהר יציאת הדם לפעמים ע"י אכילת שום או ע"י קפיצה או ע"י חמום התשמיש וכה"ג כל מה שגורם יציאת הדם בטבעו היינו דם נדה דקרא ואפי' יהיה כעין החרדל ובפחות אמנם בצאתו מבשר המת

ומבאר שם עוד שזה ההבנה במיעוט של דם היוצא בשפופרת או בחתיכה דשם החסרון הוא שהדם לא יוצא מצד עצמו אלא החתיכה או השפופרת מוציאתו וזה החסרון כי בכה"ג גם אם יצא דם אבל זה לא דם נדה שטימאה התורה והדברים מתאימים ממש למה שביארנו.

וכן יעויין בשו"ע הרב¹² וגם מדבריו יש ביסוס לדברינו. דאמנם שם לא מאריך כהחת"ס ביסוד כל הענין אבל גם בדבריו מבואר שהרגשה היא לא כסימן צדדי אלא זה הסימן הפנימי המורה על השינוי הפנימי שמביא את האשה למצב של נדות.

נסכם, ודאי שאשה שרואה אפ' טיפת דם כחרדל טמאה מדאורייתא ואפ' שאין זה בזמן שאמורה לראות [זמן המחזור] כיון שכל דם שיוצא מגופה חיישין שכעת זה עת נדתה אפ' שזו טיפת דם יחידה [שהרי גם זה ייתכן כמבואר בסוגיות במסכת נדה שאשה יכולה לראות ראייה של מחזור ושוב לראות בשנית לאחר חמשה ימים]. אבל ביסוד הענין ביארנו שהראיה בהרגשה ענינה ראית דם שמגיע מפנימיות האשה והוא מגיע רק בהרגשה, וממילא כשהיום יודעים אנו שהוא מגיע גם בלא הרגשה, כל סימן אחר מועיל ג"כ כדי להחשב או לחוש לכך שהיא טמאה מדאורייתא כאילו הרגישה.

הרב יוסף אברמובסקי

מבלי הרגש כלל או א"נ יוציא המקור שפיר או חתיכה והם יובילו עמהם דם או שתושיט שפופרת לשם ותוציא דם אפילו אם תרגיש או לא היה ההרגש ע"י שנתעורר הדם לצאת בשעתו אלא שהגורמים האלו פתחו המקור והוליכו הדם עמהם ואין זה הרגשה שהקפידה התורה עליה והיינו דכ' הר"ן בחי' הנ"ל דתרת"י ש"מ דבשרה שתרגיש בבשרה הרגשה יציאת הדם ולא הרגשת השפיר והשלי' וא"כ הה"נ אם המקור נשתרכב לבין רגליה וע"י דחיקתו יוצא הדם אפילו אם תרגיש מ"מ אין זה מחמת דם המתעורר לצאת מעצמו שהגיע זמנו לצאת אלא מחמת משמוש ודחיקת הצדדים בהמקור ועורקי' שכולו דם הוא והיינו אין דרכו של אשה לראות כך שאמרו הכוונה אלו היה דרכה לראות כך היינו אומרים שיציאת החתיכה ושפיר הוא כמו תשמיש וכה"ג המעורר דם לצאת אבל אין דרכה של חתיכה לעורר יציאת הדם אלא שמוליך עמו בע"כ וליכא הרגשה כנ"ל

12. וז"ל הגר"ז [קונטרס אחרון קפג, ד] "אך מלשון הרמב"ם עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה כו' מעת שתראה כו', מובן דהרגשה וראיה חדא מילתא היא, דסתם ראייה נדה שבלשון חכמים אינה ראיית העין על העד שבדקה בו, אלא ראיית הלב או עין השכל והמחשבה והדעת שמרגיש ויודע בשינויי הגוף, כהרגשת מי רגלים שנעקרו ממקומן אף שלא יצאו לחוץ, וכן הרגשת שכבת זרע שנעקרה, וכן הוא הרגשת דם נדה שנעקר ממקורו. אבל גבי דם העליה שהוא כדם מכה כתב הרמב"ם לשון שותתת, לפי שאין שינוי בתולדת הגוף בזה ששותת מפנים לחוץ, כמו במי רגלים ושכבת זרע שעכשיו נולדו ונגמרו בהרגשה זו, וכן הוא ברם נדה כשהטבע דוחהו לחוץ, מרגשת שינוי בתולדות גופה בעקירת הדם ויציאתו ממקורו כהרגשת עקירת מי רגלים ממש. דמשום הכי אמרינן בריש פ"ק להליל כסבורה הרגשת מי רגלים היא, וכן הוא ריש פ"ח, וכמו שכתב ברמב"ם שם הרגישה גופה ונודעזה כו'. וכל שאינה מרגשת בעקירתו מסתמא אינו דם נדה הבא מן המקור אלא דם העליה או מהצדדים, שהם כותלי בית הרחם, אם נמצא שם הדם"

עוד על בדיקות סקר רפואיות

לכבוד העורך,

בהמשך למאמרו של ד"ר בר אילן, "בדיקות סקר רפואיות – הלכה והשקפה", אסיא פ"ה-פ"ו עמ' 12-30 אני מבקש להעלות מספר נקודות.

נראה שלפי הרמב"ם **חובה** לבצע בדיקות סקר קל וחומר מדין נטילת צדקה וכך מובא בהלכות מתנות עניים פ"י הי"ט:

"כל מי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם, וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן נוטל כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל הרי זה **שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא חטאות ואשמות**, וכל מי שצריך ליטול וציער ודחק את השעה וחיה חיי צער כדי שלא יטריח על הציבור אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל כיוצא בזה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה'".

על הלכה זו מביא מהר"י קורקוס את הדברים הבאים:

"ובירושלמי אמרו רבי חייא בשם רבי כיני מתניתא כל הצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ולכאורה משמע דפליגא אמתניתין דתנן כל הצריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ורבינו פירש דלא פליגי דברייתא כשאינו יכול לחיות אלא א"כ נוטל כגון זקן ובעל יסורים ואינו נוטל מפני גסות הרוח וזהו דמגיס דעתו. א"נ דה"ק **אף אם יעשה לשם חסידות אינו נקרא חסידות אלא גסות הרוח הוא זה**. וזהו שכתב "ואין לו בצערו אלא חטאות ואשמות כלומר שהוא חושב שהוא עושה מצוות וחסידות ואינו אלא חטא ואשם לא מצווה כיוון שהוא בעל יסורין וזקן ואינו יכול לחיות אלא אם כן נוטל אבל מתניתין מיירי ביכול להתפרנס בדוחק ודוחק עצמו כדי שלא להטריח על הציבור בזה הוא שאמר שאינו נפטר מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו נאמר והיה ה' מבטחו".

לעניין בריאות כולנו עניים! ואנו מצהירים על כך כל יום בברכת "אשר יצר", "...שֵׁאֵם יִפְתַּח אֶחָד מֵהֶם או יִסְתֵּם אִי אֶפְשֶׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמֹד לְפָנֶיךָ אֶפְלוּ שְׂעָה אֶחָת..."¹ הארעיות של הבריאות היא ברורה ולכן מי שמימם (כביכול מקיים "תמים תהיה עם אלוקיך") דומה למי שמגיס דעתו ואינו נוטל צדקה כאשר הוא חייב לעשות זאת ואין תמימותו אלא גסות רוח והיפך אמונה.

בסיום ההלכה משבח הרמב"ם את מי שדוחק עצמו על מנת שלא להטריח על הציבור. בדיקות סקר נועדו להציל את האדם וגם למנוע את

1. הברכה היא על דרך הטבע שהרי אין אנו אומרים "שאם תפתח אחד מהם או תסתום אחד מהם".

טרחת המשפחה והציבור. גם אם אדם מוכן להפקיר את עצמו הרי שאינו רשאי לעשות זאת על חשבון הציבור או משפחתו ויתכן שגם מבחינה הלכתית המשפחה והציבור רשאים להטיל סנקציה (כספית למשל) על מי שאינו פועל לאבחון מוקדם של מחלות.²

בעמ' 15 מביא ד"ר בר אילן את הדברים הבאים, "לכולי עלמא שיעור סיכון של אחד לשלושת אלפים אינו עובר את סף המשמעות ההלכתית ובאמת יש הווה אמינא לומר שיש פגם אמוני והתנהגותי בבדיקות סקר המונעות ע"י חששות כה רחוקים"³. זאת מניין? האם בענייני ממון נקבע רף עליון שמעבר אליו יקרא המרבה ממנו כפגום מבחינה אמונית?? כאשר הדברים מגיעים לענייני ממון אף אחד אינו חושש לדברי הגמרא בסוטה (מ"ח ע"ב) "ופסקו אנשי אמנה. אמר רבי יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה; דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר – אינו אלא מקטני אמנה. והיינו דאמר ר' אלעזר, מאי דכתיב: "כי מי בז ליום קטנות" (זכריה ד)? מי גרם לצדיקים שיתכבזו שולחן לעתיד לבא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה". לא נראה לי שההלכה תיתן שיעור סיכון כללי שמעבר לו מותר ומתחת לו אסור. נטילת סיכון מבוססת על הפסוק "בנפשו יביא לחמו" כלומר לסיכון יש תמורה וההכרח לא יגונה. לכן, גם נטילת סיכון מזערי ללא תועלת אסורה בהחלט. קביעה מהוא הסיכון המותר חייבת להיות תוצאה של ניתוח סיכון תועלת של כל מקרה כלומר, עלות מאוד נמוכה מחייבת גם מניעת סיכון מאוד נדיר. יישום הכלל "סכנתא חמיר מאיסורה" מחייב אותנו להציב בכללים הלכתיים מסוימים את המילה 'סכנה' במקום המילה 'איסור' לדוגמא "אין מתירים איסור לכתחילה" שמשמעו שאין לדלל איסור ולהביאו שיהיה בטל ברוב או בשיעור אחר. אם ניישם את הכלל לגבי סכנה נקבל "שאינ מתירים סכנה לכתחילה" כלומר אם ידועה סכנה אי אפשר לבטלה ע"י קביעה שהיא מתחת לרף מסוים אלא יש להתייחס לסכנה כאילו היא קיימת בפועל (כמו באיסור שמתייחסים כאילו האיסור קיים בפועל למרות שחלק האיסור הוא רק אחד לשישים או אחד למאה וכו') ולפעול למניעתה בהתאם לכללי עלות-סיכון תועלת.

בכללי איסור והיתר ישנו כלל, "דבר שבמניין אפילו באלף לא בטל" אין ספק שמקרה של פיגור עמוק או נכות קשה או מוות הרי אלו דברים שבמניין וככזה אינו בטל אפילו באלף ואם ניתן למנוע את המקרה יש לבצע ניתוח עלות תועלת על מנת לקבוע האם כדאית המניעה.

2. ראה ספרו ש פרופ' דן ריאלי "לא רציונלי ולא במקרה", עמ' 107-108.
 3. על פי הגיון זה כל סיגריה שאדם מעשן היא בודאי פחות מאחד משלושת אלפים ואיך זיל ועשן כאוות נפשך...

כללו של עניין דיני איסור והיתר הם בסיס איתן שמקשה עלינו להתיר את הסיכון אלא להיפך מחייב אותנו לטפל בו על מנת למנוע אותו.

עניין של בדיקות סקר ראוי שנראה אותו גם מתוך פרספקטיבה של הצלה מרודף. לו יצויר שאדם רודף אחרי חברו עם תת מקלע טעון ב-3,000 כדורי סרק וכדור אחד חי, שנמצא באופן אקראי בין שאר הכדורים, האם אנו יכולים להיות שאננים ולסמוך על כדורי הסרק או שאנו חייבים להציל את הנרדף אפילו בחייו של הרודף? הטבע רודף אחרינו עם סטטיסטיקה מדעית על שכיחות מחלות האם לא חלה עלינו חובה הצלה במובן הלכתי ולהציל עצמנו מהרודף ולשנות את הסטטיסטיקה ע"י בדיקות סקר וחיסונים וכדומה.

רבנו יונה גירונדי מביא בשער הראשון עד כמה חמור מי שאינו מנצל את האפשרות לתשובה וכך דבריו, "ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לננס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפיכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך? (שערי תשובה לרבינו יונה שער א). לפי המשל בקהלת רבה ברור שמושכל ראשון הוא המהלך הטבעי והרציונאלי להמלט מן הרעה וכל מי שאינו עושה זאת זוכה לחבטות מהמלך ולא שכר על טיפשותו.

ועוד נקודה אחת בקשר לדברי החזון איש באמונה וביטחון. כאשר מסיימים לקרוא את הפרק על בטחון שוכחים את התחלת הפרק ונשארים עם רושם מוטעה לגבי מה הם הדברים לגביהם חלה מידת הביטחון. החזון איש מדבר על דברים שלא נתבררו בנבואה ולא הוכרעו לכן האדם מחויב לבטוח בה' שמה שיקרה אינו מקרי אלא מאיתו יתברך. ומכאן נובע בבירור שדברים שאינם מושא לנבואה אינם כלולים במידת הביטחון כידוע הנבואה אינה חלה לגבי דברים שניתנים לביורור הלכתי שהרי נביא שיאמר שהוא דן לפי הנבואה הוא נביא שקר וחייב מיתה. כללו של עניין כפי שאומר החזון שבטחון מזויף הוא חמור ביותר כך תמימות מזויפת כרוכה בסכנת נפשות.

יקותיאל רוזנפלד

אם יש להתיר ניתוחים לשינוי מין בטענת פיקוח נפש

לכבוד העורך,

אודות השאלה מניו ג'רסי, בדבר אדם נשוי שקיים מצות פריה ורביה, וכעת מבקש להפוך את מינו לאשה, וטוען שמצבו גובל בפיקוח נפש, כי כבר ניסה פעם אחת להשחית את איברו ופעם נוספת ניסה להתאבד, וכבר החל בקבלת טיפול הורמונלי בבית-חולים. ובאה שאלתך מצד הוריו, האם במצב שכזה יש להתיר להפוך את מינו לאשה, בהסתמך על דברי הריטב"א שהתיר לשתות כוס של עיקרין לאדם שקיים פריה ורביה ורוצה לעסוק בתורה. ואם התירו לצורך לימוד תורה כל שכן במקום שגובל בפיקוח נפש. וכן בהסתמך על הדעות שאיסור סירוס חל רק על המסרס, וממילא על ידי מנתח גוי יהיה אפשר להתיר זאת. עכת"ד שאלתו.

חילוק בין טיפול הורמונלי לכוס של עיקרין

(א) תחילה נבוא לדון על עצם הטיפול ההורמונלי ע"י זריקות, במידה והוא גורם לצימוק וסירוס איבר הזכרות, האם יש ללמוד היתר בזה מדברי הריטב"א שמביא כב'. וזו לשון הריטב"א בחידושו ליבמות (ג:): ואסור לאדם לשתות שום דבר שיעקרהו כדי לעסוק בתורה, אבל לבטל ממנו תאוה והרהור, שרי ואריך. וכן שמעתי בשם רבינו הגדול ז"ל שאם קיים מצות פריה ורביה וחשקה נפשו בתורה לגמרי, ורוצה לשתות או לאכול דבר של עיקור כדי שלא יתבטל מתורתו, שהוא מותר, דההיא דר' יהושע נבדף סב: שאוסר להיבטל ממצות פריה ורביה אף כשקיימה, משום "ולערב אל תנח ידך" (קהלת יא, ו) מצוה דרבנן היא, ובכ"י הא שרו רבנן, וטעמא דמסתבר הוא, ושמעתי על גדולים שעשו מעשה בדבר זה בעצמו. עכ"ל.

הנה דברי הריטב"א בשם רבו הגדול הרמב"ן ז"ל, אמורים לענין שתיית כוס של עיקרין, וממה שהתיר זאת לצורך לימוד תורה באדם שקיים פריה ורביה, מוכח שדעתו ששתיית כוס עיקרין אסורה מדרבנן בלבד, וכמו שכתב בדעתו מרן החיד"א בספר יעיר אוזן (מערכת א' אות יח), הובא בשו"ת יביע אומר ח"ח (חאה"ע סימן יד אות א'). אבל לדעות ששתיית כוס עיקרין אסורה מדאורייתא, אין להתיר זאת. וכן כתבו באוצר הפוסקים (סימן ה' ס"ק טו). ועי' ביביע אומר שם (אותיות א-ד) שהאריך במחלוקת האם שתיית כוס של עיקרין אסורה מהתורה או מדרבנן, וכן בשו"ת מנחת יצחק ח"ה (סימן יג) ובשו"ת באר משה חלק ד' (סימן קכט אות ט'-י') ובאוצה"פ (שם סק"ע). ואף לדברי הפוסקים ששתיית כוס עיקרין היא מדרבנן, לכאורה יש לחלק, כיון שכוס של עיקרין במהותו משפיע רק על פעילות האיבר אבל אינו משנה אותו, מה שאין כן כאן הרי תחילת הטיפול שנעשה באמצעות הורמונים, גורם לצימוק איבר הזכרות. אבל בשו"ת בית אפרים (חאה"ע סי' ב' דף ח ע"ג)

כתב שעיקר איסור שתיית כוס של עיקרין הוא משום שלפעמים הסמים ששותה מחתכים הביצים וממסמסים הגידים ואיברי הזרע, אבל אי לאו הכי היה מותר לכתחילה, ואף על גב דסותם שבילי הזרע. ע"ש. וכן כתב בצפנת פענח על הרמב"ם (איסורי ביאה טז, יב) דכוס עיקרין גורם כריתת הביצים ממש. הובאו בשו"ת דברי יציב (חאה"ע סימן כט אות ד'), וע"ע בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ג סימן טו). והגרצ"פ פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי (חיו"ד סי' כג וחאה"ע סי' כח) כתב לחלק עוד בין כוס של עיקרין לבין זריקת סם, דכוס עיקרין הוא גרמא, דאינו פועל אלא לאחר העיכול, ולפני זה עוד אפשר להחזירו על ידי הקאה, דהא גם בסם הממית דחריף טובא מצילים את השותה על ידי הקאה. אבל זריקה מתערבת בדם מיד עם זריקתה ומתחילה תיכף לפעול, ואפשר דככורת ונותק ממש בידיים הוא. אך שוב העיר מדברי הפוסקים הסוברים שהיתר כוס עיקרין נובע מחמת שאינו נוגע באיברי הזרע דוקא, וכמו שכתבו המגיד משנה שם והמבי"ט בקרית ספר והלבוש באה"ע ז' (סימן ה'). ע"ש. ולפי זה גם בטיפול הורמונלי שאינו עושה מעשה בידיו באיבר, דינו ככוס של עיקרין. וכן כתב הרשב"א (שבת קי: הובא ביבי"א שם) דס"ל לר' יוחנן שלא אסרה תורה אלא בנוגע ממש במקום סירוס, כדכתיב (ויקרא כב, כד): "ומעון וכתות ונתוק וכרות", אבל כשאינו נוגע באיבר עצמו לא, ואפילו מתכוין לסרס. ע"כ. וע"ע לענין גרמא בסירוס בהר צבי שם, ובשו"ת באר משה חלק ד' (סימן קכח אות ג'), ובשו"ת יבי"א (שם אות ג-ד) ובאוצה"פ (שם ס"ק עד). אבל יש לחלק לפי מה שכתב המאירי (שבת קי:): שכוס של עיקרין אינה בגדר פסיק רישיה, שקצת בני אדם שותים ואינם נעקרים. ע"ש. הובא ביבי"א שם. משא"כ כאן שפעילות ההורמונים היא ודאית. ואף אם הטיפול ההורמונלי גורם רק להקטנת האיבר ולא לסירוס, והוא קל יותר מכוס של עיקרין שגורם לעיקור, מכל מקום למעשה אין אנו צריכים לפלפל בכל זה, שהרי בסיום התהליך כורתים לגמרי את האיבר, והרי איתא בשבת (קיא.) ובשולחן ערוך אה"ע (סימן ה' סעיף יא) דאף המסרס אחר מסרס לוקה. ע"ש. ולכן אינו ענין לדברי הריטב"א גבי כוס של עיקרין.

איסורים הכרוכים בניתוחים לשינוי מין

ב) ובאשר לדברי הפוסקים שאיסור סירוס חל רק על המסרס, ולכן יהיה מותר על ידי מנתח גוי. הנה כבר דנתי במחלוקת זו בספרי דור תהפוכות (עמ' מה-ג) וע"ע בשו"ת באר משה ח"ד (סימן קכח אות ב-ד'), אולם לכל הדעות יש בכך איסור של אמירה לגוי, וכמו שכתב הרמב"ם (איסורי ביאה טז, יג): אסור לומר לגוי לסרס בהמה שלנו. עכ"ל. וכן כתב בספר החינוך (מצוה רצא). וכן נפסק בשו"ע אה"ע (סימן ה' סעיף יד). וברמ"א ובנו"כ שם הובא שיש הסוברים שגוי מוזהר על הסירוס, וממילא יש בכך איסור לפני עור כלפיו. וע"ע בספרי הנ"ל (עמ' נא).

כמו כן יש בניתוחים אלו איסור "לא ילבש גבר שמלת אשה" (ע"ש עמ' נב ואילך), איסור חבלה (עמ' נה), איסור הסתכנות בעצם הניתוח וההרדמה (עמ' נו), חילול ה' (עמ' נח), גרימת צער להורים ולמשפחה (עמ' סב) ועוד, כאשר ירדוף הקורא בספרנו הנ"ל, ובנידונו נוסף מה שעלול לגרום נזק נפשי קשה לילדיו.

התרת איסור מפני פיקוח נפש

ג) וכעת עלינו להתייחס לטענת פיקוח נפש שדוחה את כל התורה, מלבד ג' עבירות החמורות, כמבואר בסנהדרין (עד.) ונפסק ברמב"ם (יסודי התורה ה, א-ב) ובטור ושולחן ערוך יו"ד (סימן קנז). ואין הדברים אמורים רק באופן שאונסים את האדם לעבור עבירה, אלא אף במקום חולי, וכמו שכתב הרמב"ם (שם ה"ו): כענין שאמרו באונסין, כך אמרו בחלאים, כיצד? מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה, עושין, ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים, שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן. עכ"ל. ולגבי סירוס מצינו מפורש בפתחי תשובה אה"ע (סימן ה' סק"י) מהברכי יוסף (שם אות יב) בשם הריטב"א בחידושו, שבמקום סכנה מותר לשתות כוס של עיקרין. ע"ש. ופשוט שכוס של עיקרין לאו דוקא, אלא הוא הדין סירוס ממש, שהרי פיקוח נפש הוא. וכן מפורש בדברי הריטב"א (יבמות סה:): הויא לה צער לידה. פירוש צער בלא סכנה, דאי לא, אפילו מפקדה אפריה ורביה, אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. ונפקא מינה לגבי האיש, שהוא אסור לעקר את עצמו כיון דמפקד אפריה ורביה, דמשום צער תשמיש אין לו לעקר את עצמו ע"י סם, אבל אם יש לו סכנה מותר. עכ"ל. ולפי טעמו ש"אין לו לעקר את עצמו ע"י סם, פיקוח נפש", הוא הדין לגבי סירוס בידים, וכנ"ל. וכ"כ בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן קכט אות ז). וע"ש מה שכתב לדחות דברי שו"ת שואל ומשיב (תניינא ח"ג סימן מד), וכ"כ באוצר הפוסקים (סימן ה' ס"ק סט ד"ה ובספר).

נטיית מולדות או נרכשות, אינן מחייבות התנהגות

ובענין נסיונות האדם

הנה לעצם נטיותיו, כפי האמור שהוא נשא אשה והביא ילדים, הרי שגם לטענתו, אין מדובר כאן בנטיה מולדת קיצונית, כל שכן אם מדובר בנטיה שהוא רכש לעצמו מחמת מאורעות חייו או מחמת אורח החיים שסיגל לעצמו, שבודאי אפשר היה להתמודד עימה. כי אמנם אנשי כנסת הגדולה תיקנו לאדם להתפלל בכל יום לה' שלא יביאנו לידי נסיון (ברכות ס:), ואמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון (סנהדרין קז רע"א. וע"י ע"ז יז רע"ב: ניזיל אפיתחא דב"ז ונכפייה ליצרין, ונקבל אגרא. ובמש"כ על כך באור החיים ר"פ בחוקותי בפירוש ח', ובשו"ת יביע אומר ח"ב חיו"ד יא, א ובשו"ת עטרת פז כרך ג' חאה"ע סי' ר' עמ' קפט ד"ה ולכאורה. ואכמ"ל). ודוד המלך ביקש מה' שינסהו, שנאמר (תהילים כו, ב'): "בחנני ה' ונסני",

ובסופו של דבר נכשל והתחרט על דבריו (סנהדרין שם). אך מיסודות התורה שאין מציאות שהקב"ה מציב נסיון לאדם, מבלי שנתן לנשמתו את הכחות והיכולת, שבשימוש נכון בהם, יכול להתגבר עליו ולעמוד בו. ועיקר מציאות האדם בעולם הזה היא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון (הרמח"ל בספר מסילת ישרים סוף פרק א'). ואין הקב"ה בא בטרוניא (בעלילה) עם בריותיו (עבודה זרה ג סע"א), ואינו בא בטרחות עם בריותיו, לא בא על האדם אלא לפי כחו של כל אחד ואחד (שמות רבה לד, א'), ויודע הקב"ה את מי בוחן, מי שיכול לעמוד בנסיון, שנאמר (תהילים יא, ה'): "ה' צדיק יבחן" (פסיקתא זוטרותא בראשית ח', טז), ואין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים (בראשית רבה לב, ג). ויגעת ומצאת – תאמין (ע"פ מגילה ו:). ובאנציקלופדיה הלכתית רפואית כרך ד' (ירושלים תשס"ו. עמ' 705 ועמ' 713-709) כתב שבשלב המחקרי הנוכחי אין עדויות משכנעות שנטיות מיניות מושפעות מגורמים ביולוגיים. ומ"מ ברור שגם אם יש הסבר ביולוגי לנטיה, אין זה מחייב התנהגות פעילה עם בני אותו המין, והדבר נתון לבחירת האדם. ע"ש. והרב זמיר כהן שליט"א בשו"ת נזר כהן (חאה"ע סי' ה', עמוד טז-ר) כתב לגבי בעלי נטיה הפוכה, שאין נפקא מינה בשאלה אם מדובר באופי מולד שנוולדו עם עדינות נפש מיוחדת כאשר, או באופי נרכש מחמת חוויות שחוו בילדותם מצורת שלום הבית שבין הוריהם או קשיים וסבל שעברו, והכל הוא נסיון המיוחד להם, אשר אילו יעמדו בו יקנו את עולמם בעולם הזה ובעולם הבא. ויש להבינם כי לצורך העולם נדרשים בני אדם בעלי תכונות שונות אף שנראות כשליליות, כגון הנוטים בטיבעם לשפוך דם, נדרשים לעולם לצורך שחיטה, מילה, ניתוח, הקזת דם כמבואר בשבת (קנו), ובלעדיהם היה העולם חסר את האדם המסוגל לקיים את הצד החיובי שבאותה תכונה. וכן בענייננו, העולם נצרך לאנשים בעלי תכונות הנוטות לנשים כעדינות נפש מיוחדת וריבוי הדיבור לתועלת העולם. וכשם שהרדוף אחר תאוות נשים אינו יכול לתרץ עצמו כי כך נולד, אלא עליו לעבוד על תכונתו הטבעית ולהתגבר על יצריו, כך הוא נסיונם ועבודתם של האנשים הנ"ל, ובודאי שיכולים לעמוד בנסיון. גם יחזק עצמו בהתבוננות שכל אותם שהלכו אחר נטיה זו בצעירותם ושקעו בה, מצאו עצמם בדרך כלל מגיל ארבעים ומעלה דחויים מהחברה בה חיו, וחיים עד סוף ימיהם ערירים, ללא משפחה, ללא צהלת ילדים וללא שמחת חיים, ורבים מהם נוטלים את חייהם בידיהם בהגיעם לגיל מסויים. ע"ש. וע"ע בקובץ אסיא (נט-ס' עמ' 108 ואילך) ונדפס גם בספר רפואה והלכה – הלכה למעשה (עמ' 84 ואילך). והדברים נכונים גם לגידוננו.

אין להתיר שום איסור בטענת פיקוח נפש כאשר קיימת דרך חילופית

והגם שדין פיקוח נפש אמור גם ביחס לאדם שניסה להתאבד והביא עצמו למצב של פיקוח נפש, וכמו שכתבו בשו"ת חלקת יעקב ח"א (סימן עב) ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קכז) הובאו בספר שמירת שבת כהלכתה

(פל"ב הערה יג), וכ"כ בספר ילקוט יוסף (שבת ד', עמ' רסב) ועוד, שמחללים שבת גם על אדם שניסה להתאבד, כדי להצילו ממות. ע"ש. אולם כל זה שייך רק במצב שהוא בלתי הפיך, שמוכרחים לעשות איסור על מנת להצילו, אבל בנידוננו במצב הנוכחי, חלף מה שפנה לקבל טיפול הורמונלי כנקבה, הדבר אפשרי שיקבל טיפול פסיכולוגי וכן טיפול להגברת ההורמונים הזכריים, שכל זה עשוי לשנות את נטיותיו. וכיון שקיימת אפשרות שכזו, שוב אין להתיר שום איסור בטענת פיקוח נפש. ועיי' ברמב"ם (יסודי התורה פ"ה סוף הלכה ד') שכתב: אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע, ואינו עושה, הנה הוא ככלב שב על קיאו, והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם. עכ"ל. וע"ע ברמ"א יו"ד (סימן קכד ס"ט).

התרת איסור מפני איום בהתאבדות

ואם אותו אדם לא יאות לשמוע לעבור טיפולים אלו, כיון שאינו בגדר שוטה אלא אדם בר דעת ובעל בחירה, אין אחריותו עלינו. וכיוצא בזה כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר חשוקי חמד (שבת, עמ' ריח) שאין לעבור עבירות כדי למנוע אדם מדיכאון שעלול לסכן חיים, אלא יש לרפאות את החולה באמצעות גלולות הרגעה ובאמצעות שיחות המלמדות אותו כיצד להתמודד עם רצונות וכיצד מתגברים עליהם. ע"ש. ואף אם יאיים עלינו בהתאבדות, אין להשגיח בו, ראה בספר חשוקי חמד שם וביומא (עמ' תקל) ובמאמרו שבקובץ בית הלל (גליון ו' עמ' נד ואילך), ספר שבת שבתון (עמ' קלח), ספר עלינו לשבח (שמות, עמ' תיג), שו"ת תשובות והנהגות ח"ד (סימן קנב), ספר שולחן המערכת ח"ב (מערכת ה' אות שנה, עמ' תרצג), ספר שימרו משפט ח"א (סי' קכז), קובץ שערי הוראה ח"א (עמ' קלג), קובץ דרכי הוראה (עניני יוה"כ, סימן ה'). ואכמ"ל. ועל כגון זה אמרו שמי שיש לו שדה ערלה או נטע רבעי, אינו צריך לציינו בשאר שנים כדי להפריש מאיסור בני אדם שבאים לגזול הפירות, אלא אומרים "הלעיטהו לרשע וימות" (בבא קמא ס"ט), שהואיל והם באים לגזול יניחם ויאכלו דבר האסור (רש"י שם). ועיי' בספר חשוקי חמד (ב"ק שם, עמ' שפח ואילך). ומהר"ח אלפנדארי זצ"ל בדרשות אור החיים (דרוש ד' אות ג') פירש בזה את הפסוק (תהילים קכה, ה') "והמטים עקלקלותם", שהם הרשעים הגזלנים, "יוליכם ה' את פועלי האון" ולא עושים להם תקנה שלא יבואו לחטוא בערלה וברבעי, דהלעיטהו לרשע וימות, ומסיים "שלום על ישראל", שכל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם – נסתלק חרון אף מן העולם (סנהדרין קיא:). ע"ש. וע"ע בשולחן ערוך יו"ד (סימן קנח) וחו"מ (סימן תכה ס"ה). גם אין שום בטחון שכאשר יגשים את מאויו ויהפוך את מינו יגיע אל האושר, וכאשר ידוע על אנשים שהפכו את

מינם, ולא מצאו את מקומם בחברה, ובהיותם מיוסרים בנפשם ביקשו לשים קץ לחייהם, ואף יתכן שמסיבות אחרות יעשה כן בלאו הכי.

הדין כאשר היתר הפיקוח נפש יגרור אחריו איסורים נוספים

ד) עוד יש לדחות את היתר הפיקוח נפש, לפי מה שפסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב' סימן נט) באדם שאמרו הרופאים שיש במחלתו ענין פיקוח נפש, כגון שעלול להרוג את עצמו באם יהיה לו איזה צער, או שיעבור על דברים שאסורים בדיני המדינה ולא ישמע למשטרה ויריב עימם עד שיבוא מזה שיהרגוהו, או שיאמרו שעצם המחלה היא סכנה שבאה לו מקלקול שבמוחו ואי אפשר לרפאותו אלא במוסד שלא מניחים להכניס שם אוכלים כשרים ממקום אחר ויהיה מוכרח לאכול מאכלי איסור אף שאין צורך בזה לרפואתו, שודאי היה מותר בחולה שיש בו סכנה להביאו לשם ויהיה מותר לו לאכול כפי הצריך לו לאכול. אבל מסתבר לעניות דעתי שהוא רק לאדם כשר שלא יאכל אלא כפי מה שיתנו לו ויאמרו שזה מוכרח לאכול, אבל באדם שלא זהיר באיסורים וכשיהיה שם להתרפאות יאכל גם לתאוותו דברים האסורים שאין בהם צורך לרפואתו, יהיה אסור להביאו לשם. והטעם, שהוא עצמו אם היה יודע שיקשה לפניו לעמוד נגד תאוותיו שאם יכנס לשם להתרפא ממחלתו המסוכנת יעבור בעוד איסורים, היה אסור אף כשימות כשלא יכנס שמה, משום שלהתאוות לעשות איסורין לא נדחה מפני פיקוח נפש. שכן צריך לפרש בכוונת הכסף משנה (פ"כ מסנהדרין ה"ג), שהקשה על הרמב"ם שמחייב מיתה לאיש שאנסוהו עד שבא על הערוה מטעם שאין קישוי אלא לדעת, מהא דאע"פ שעושה מעשה כיון שהוא אנוס דין הוא שיפטור, דהא עובד עבודה זרה באונס פטור אף שהיה מצווה ליהרג ולא לעבור כדכתב הרמב"ם (שם הלכה ב'), ותירץ דבשלמא מעשה בידים הוא דבר שיכול לעשות באונס ושלא ברצונו, וכן הוא באכילה, אבל קישוי כל שאינו מרוצה בדבר אי אפשר לו להתקשות, וכיון שנתקשה ודאי מרוצה הוא ולפיכך חייב. עכת"ד, ועע"ש שהאריך.

ואף אנו נאמר בנידוננו, שגם אם נבוא להתיר את עצם ההפיכה לאשה מכח טענת פיקוח נפש, אבל הרי ברור כשמש שהאדם הזה לא יסתפק בטיפולים אלא יעשה גם ניתוחים לכריתת האיבר ויצירת נרתיק, ולאחר הניתוח ילך בשרירות ליבו ויתחיל במסע עבירות על סמך ההיפוך שהותר בטענת פיקוח נפש, שהרי ימצא את מינו וילך עם אנשים וכו'. ולדעת האגרות משה באופן שכזה אין להתיר את האיסור, אף לא לצורך הפיקוח נפש עצמו. ואמנם בספר נשמת אברהם (מהדו"ב, חיו"ד סי' קנה סק"ז עמ' פט) העיר על ראיית האגרות משה מהל' סנהדרין, דהלא שם מדובר על ערוה שהיא משלושת העבירות החמורות שאסורה גם בפיקוח נפש, ולכאורה אינה דומה לאיסור של מאכלות אסורות שמותרים לחולה שיש בו סכנה כשזקוק

להם, ואפילו כשאינו זקוק להם ועובר על כל כזית וכזית באיסור מלקות, אך האם בשביל זה יצטרך למסור את נפשו כדי לא לעבור. ומביא שם מדברי הגרש"ז אוירבך זצ"ל שכדברי האגרות משה כן דעת הגר"א וסרמן זצ"ל בקובץ הערות (סימן כג אות ג), אך הגרש"ז א חולק ודעתו להתיר ההצלה אף שהוא חוטא באיסורים אחרים, כיון שאפשר שיעשה תשובה, מלבד בג' עבירות החמורות. ע"ש. והובא גם בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סימן לד אות ט). ובמקום אחר כתבנו לדון שהוא בכלל גילוי עריות שיהרג ואל יעבור. ועוד, שסברת הגרש"ז שאפשר שיעשה תשובה, אינה שייכת כאן, דאדרבה, אם נאסור עליו להפוך את מינו, אולי יש תקוה שישוב בתשובה ויחזור לחיות עם אשתו וילדיו. אבל כאשר נתיר לו האיסור, הרי כל באיו לא ישובו, בבחינת "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות" (קהלת א, טו), "ותהי עוונותם על עצמותם" (יחזקאל לב, כז), והרי הוא נועל בפני עצמו את דרכי התשובה (עי' רמב"ם תשובה ד, ב).

ה) שוב ראיתי שיש להתלמד לנידוננו משו"ת חתם סופר (אבן העזר ב, סימן פב) שנשאל אודות אשה הזקוקה ליבם קטן בן שש שנים, והביאה עדות מרופאים מומחים שלפיה אם תתעגן עד שיגדל אפשר שתיפול לחולי ותסתכן, האם אפשר להתיר לה להינשא ללא חליצה? והשיב שאמנם אף ספק פיקוח נפש דוחה ללאו ד"לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (דברים כה, ה), אבל יש לאסור מכמה טעמים, שכל אחד יש בו טעם כעיקר. שלא נאמין לרופא אלא במי שהוחזק בשום חולי, אבל באדם המתחזק כבריא ולוחש לרופא ואומר "כאב יש לי" והרופא שופט על פי דבריו כראוי לו, אבל אנחנו לא נתיר לו לעבור ולזוז זיז, כל שכן מדברי תורה, על פי חלומותיו. ודבר זה מבואר במג"א (סי' תרי"ו סק"א) לחלק בין עוברה שהריחה שמאכילים אותה על פי עצמה אפילו לא נשתנו פניה, מה שאין כן אדם בריא, כל זמן שלא נשתנו פניו אפילו אמר שליכו כואב עליו, אין מאכילים אותו. והב"ח שם מיייתי זה מלשון רמב"ם ור"ן ורא"ש. ואע"פ שהאדם עצמו היודע מרת נפשו יכול לאכול לעצמו ביום הכפורים אף באיסור דאורייתא כי "דרכיה דרכי נועם", מ"מ אנו אין מאכילים אותו ביום הכפורים. והדברים קל וחומר, דיוהכ"פ איסור כרת וחומר לאנשים ואפילו הכי אינו נאמן להאכילו, כל שכן יבמה לשוק שאינו אלא איסור לאו שקל בעיני אנשים. ועוד באכילת יוהכ"פ וחילול שבת אין נפשו של אדם מחמדתו כל כך כפולמוס של זנות, דודאי יש לחושדה בשקר אם אין לה את סימני החולי השייך לאותו ענין. ועוד הרי ביוהכ"פ אפילו לעצמו אין מאכילים על פי עצמו, ואיך יערב איש אחר לגשת ולעבור על איסור יבמה לשוק על פי דברי עצמה שהיא מוחזקת באיסור, ואפילו עד אחד בעלמא אינו נאמן כשהוחזק האיסור ... על כן אקוה שלא יהיה חס ושלום שום הרהור וערעור ולמיעבד טצדקי ולעבור בפרהסיא על דברי תורה, ובטוחים

אנחנו בהשי"ת כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ה', ה'), ולא יאונה לה כל און על ידי שמירת מצות ה' ותורתו, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לכל השומעים ועושים. עכת"ד החתם סופר.

והוא הדין כאן, כיון שהאדם שלפנינו מתהלך כבריא, רק שהוא טוען שרוצה להפוך לאשה, אנו לא נתיר לו לעשות שום איסור. וכמו כן אנן סהדי שהתרת האיסורים לא תסתיים בפעולת הניתוח בלבד, אלא רק תתחיל מכאן ואילך, שכן אין לצפות שאותו איש שהפך לאשה ישאר גלמוד ונזיר כל ימיו, ובודאי שכל ימיו יחיה באיסור בגלל ההיתר שנתנו בידו. וזה כעין דברי האגרות משה הנ"ל (באות ד'), שאין להיזדקק להיתר משום פיקוח נפש כאשר אנו יודעים שבאותו הדבר ילך האיש וימשיך לחטוא אף מבלי פיקוח נפש.

פסק שעלול להביא לחילול ה' ולפירצה

ו גם פסקים שכאלה עשויים להתפרסם ויגרם מכך חילול ה', כי דבר זה מתועב ומרוחק בעיני בני אדם וידברו סרה ברבנים כיצד התירו כן, אף על פי שכוונתנו למנוע מצב של פיקוח נפש. וכעין זה השיבו הגרש"ז אורבך זצ"ל ויבדל"ח הגר"ש אלישיב שליט"א שאין להורות לבצע פעולות שעלול לצאת מהן חילול ה' אע"פ שמטרתן לצורך הצלת נפשות, כפי שהביא הגר"י זילברשטיין שליט"א בקובץ בית הלל ח"ו (עמ' נה-נו), והביא מדברי החזון איש בספר פאר הדור שהוכיח שעוון חילול ה' חמור יותר מג' העבירות שנאמר עליהן יהרג ואל יעבור, שהרי דוד המלך ביקש לעבוד ע"ז כדי למנוע חילול ה' שלא יאמרו ח"ו שהשי"ת עשה עול למלך חסיד שבנו יהרגוהו, לכן יעבוד ע"ז בפרהסיא ושוב ידעו הכל שבמשפט הגיע לו. ולפי חשבוננו של דוד מוטב לעבוד ע"ז משיתחלל שמו הגדול, אלא שחושי הארכי אמר לו שגם אם יעבוד עבודה זרה הרי זה חילול ה' שיאמרו מלך חסיד עבד לע"ז, לכן נשאר דוד המלך בשב ואל תעשה [סנהדרין קו.]. ע"ש.

כמו כן בעקבות כך אנשים רבים עשויים לגשת לניתוחים אלו, באומרם התירו פרושים את הדבר (סנהדרין פב:), ואחריתו של פסק שכזה מי ישורנו. ומפורסם המעשה בסנהדרין (עה.) ונפסק ברמב"ם (יסודי התורה ה, ט): מי שנתן עינו באשה וחלה ונטה למות, ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו, ימות ואל תיבעל לו אפילו היתה פנויה, ואפילו לדבר עימה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך, וימות ולא יורו לדבר עימה מאחורי הגדר, שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות. עכ"ל. ואף כאן שייך לעשות גדר כדי שלא יבואו לידי הפקרות ולפרוץ בעריות.

ומילתי כבר אמורה לכב', ששאלות חמורות כאלו איני ראוי ואיני כדאי להכריע בהן למעשה, והן ראויות רק לגדולי ישראל שליט"א אשר המה לנו לעינים, לכן כפי שסיכמנו פניתי אל הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג

שליט"א, וכאשר הצעתי לפניו את הענין, התייחס לכך בביטול, כי מה לנו להיזדקק לשאלות של אדם שכזה, שאינו אמור לציית לנו אם נאסור ורק חפץ בהיתר, ואמר שעל כל פנים חובה להפנות את אותו אדם לקבלת טיפול מתאים (והיתה פיסקה זו למראה עיני הרב שליט"א).

ויהי רצון שעם ישראל לא יזדקקו לשאלות כאלו, וידעו תועי רוח בינה, ונזכה לביאת הגואל ולבנין בית הבחירה, במהרה בימינו. אמן.

בברכה,

הרב עידן בן-אפרים

* * *

עוד על דירוג הלכתי של אמצעי מניעה

לכבוד העורך,

הרב ברוך פינקלשטיין שליט"א כתב בגל' 'אסיא' הקודם עמ' 89 ואילך מאמר על שיטת הרב פיינשטיין זצ"ל בענין דירוג הלכתי של אמצעי המניעה הנפוצים. בעקבות הדברים רציתי להעיר כמה הערות:

א. אי אפשר להתעלם מכך שלעיתים פסיקה מסוימת עשויה להיות מוסברת בחלקה ע"י גורמים חברתיים-סביבתיים, שגורמים לקיום מצב עובדתי מסויים שהפוסק מתייחס אליו כנתון; כך שבעקבות שינויי זמן ומקום יש לבדוק היטב את הנתונים העובדתיים, בדיקה שעשויה לגרום לשינוי הפסיקה ההלכתית הקודמת. לפני כמה שנים פניתי לפוסק מוכר יוצא ארה"ב שהתברר לי שהוא מיעץ בקביעות לנשים להשתמש בדיאפרגמה, והוא התפלא לשמוע ממני שקיימים אמצעים בטוחים וטובים הרבה יותר; בעקבות ה'גילוי' שינה את התייחסותו לענין, ומאז הוא מתיר לנשים להשתמש בדיאפרגמה רק במקרים יוצאים מן הכלל. ואכן, לפני כמה עשרות שנים, לפני שהצטברה ספרות מספקת המבססת את בטיחותה של הגלולה מאספקטים בריאותיים שונים, היה מקובל בארה"ב לחשוש מאוד מטיפולים הורמונליים (עידן ה'הורמונופוביה'), ומאידך ההת"ר (IUD) הוצא אז משימוש בארה"ב עקב חששות מדיקו-ליגליים, אחר שהתפרסם שארעו כמה מקרים של סיבוכים (נדירים ביותר) בעת הכנסת ההת"ר והוצאתו, כניקוב הרחם או המעי וכד', ורופאים נתבעו על כך בבתי משפט בסכומי עתק. ברור שכאשר נחסמה הדרך מפני שימוש בגלולות ובהת"ר, הקלים יותר הלכתית והבטוחים יותר במניעת ההריון, היה על הפוסקים להתיר אמצעים בטוחים פחות ודחוקים הרבה יותר מבחינה הלכתית.

ב. דימומים בעקבות שימוש בגלולות במינון נכון נדירים היום, וגם אם הם מתרחשים – הם חולפים בדרך כלל תוך שבועות ספורים. להיפך – אחד מתפקידי הגלולה הוא להסדיר דימומים בין-ויסטיים בנשים עם הפרעות הורמונליות שונות.

ג. הדעה שהת"ר גורם למעין הפלה מוקדמת של הביצית המופרית אינה מקובלת יותר; קרוב לוודאי שמנגנון הפעולה של ההת"ר הוא גרימת דלקת פיסיוולוגית שמהווה סביבה עוינת לזרע ולביצית עוד לפני ההפרייה ובכך מנעת ההפרייה, ולא פגיעה בהשרשת הביצית המופרית כפי שהיו שסברו בזמנו, וכפי שהניח הרב פיינשטיין זצ"ל.

ד. גלולה אינה דומה לכוס של עקרין, כי פעילותה הפיכה באופן מידי ומוחלט. גם שימוש בקצף אינו דומה לכוס של עיקרין, כי פעילותה הפיכה באופן מידי. ועוד, בניגוד לאמור בדברי הרב פינקלשטיין, חלק משמעותי מפעילותו נוגדת ההריון של הקצף היא חציצה מינית בין הזרע לבין הרחם (הוא נחשב אחד האמצעים החוצצים) שבעקבותיה הוא מאפשר רק למעט זרעונים לחדור לרחם, וגם בהם הוא פוגע בתנועתיות. אך זרעונים שיעברו אותו ויגיעו לרחם כח הפרייתם אינו ירוד, ולכן אין זה מדויק לומר שהוא 'נוטל מכח ההולדה של הזרע'. עקב רמת בטיחות נמוכה בשימוש בקצף הרבה פוסקים מעדיפים את השימוש בו כשהאינדיקציה למניעת הריון אינה מוחלטת, ואחרים אוסרים את השימוש בו מכל וכל כי ממה-נפשך: אם יש צורך רפואי אמיתי במניעה חייבים להשתמש באמצעי מניעה בטוח יותר, ואם לא – אין להשתמש גם בקצף.

ה. לגבי השימוש בקונדום – פרופ' אברהם (נשמת אברהם אה"ע סי' ה סע' טז 2ה, בשם הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ורבנים אחרים) החמיר ואסר את השימוש בו אף במצבים של פיקו"נ בזמן התשמיש, כמו במקרים שאחד מבני הזוג סובל מ-HIV, ודרש מבני הזוג לפרוש זה מזו עד לפתרון הבעיה. מאידך יש פוסקים שהתירו את השימוש בקונדום אף כאשר נשקפת סכנה מוחשית ללידה מוקדמת בעקבות תשמיש, כאשר קשה לבני הזוג לפרוש לגמרי זה מזו: כך קבע פרופ' מיכאל שימל מהמרכז הרפואי 'שערי צדק' במחקר שהוא עורך בענין לידה מוקדמת, שבמקרים של נשים לקראת סוף ההריון עם רגישות יתר למגע עם פרוסטגלנדין שבזרע של הגבר, התיר הפוסק של 'שערי צדק' הרב אשר ווייס שליט"א לבני הזוג לשמש עם קונדום*.

לסיכום: למעשה נראה שהפסיקה המקובלת, שעל פיה גלולות והת"ר הם בדרך כלל האמצעים המומלצים הלכתית במקרים של צורך מוצדק

* ראה לעיל עמ' 137-138, שימל מ', טלטרסקו ג', גריסארו ס', "לידה מוקדמת בעקבות יחסי אישות – זיהוי גורם גנטי". -- העורך.

במניעת הריון או דחייתו, היא המתאימה ביותר לנתונים הרפואיים כפי שידוע היום, וכל שאר אמצעי המניעה נמצאים בסדרי העדיפויות הרחק מאחוריהם.

בברכה רבה,

ד"ר חנה קטן

* * *

עוד על בדיקה של סובלת מוגיניזמוס¹ ועל "הרגשה" בזמן הזה

לכבוד העורך,

א. הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א כתב להוכיח (בעמ' 145) שהדחה במים מועיל יותר מקינוח וחיליה ממ"ש בטהרת ישראל בביאור דברי הראב"ד דעיקר בדיקת הפסק טהרה היא רק גזירת הכתוב כדי לבער דם טמא מאותו מקום ולהדיח כל בית החיצון ולעשותו נקי וכו'.

ולכאורה יש להעיר על דבריו דהנה הטהרת ישראל כתב בהמשך דבריו בזה"ל ותבדוק ותראה וכו' ובחורין ובסדקין לא אכפת לך שתבדוק דלהעמדת דם לא חיישינן דאם איתא שראתה היה נמצא דם גם בבית החיצון. עכת"ד. ומבואר להדיא דהא דלא חייש הראב"ד להעמדת דם רק היכא שאינו מוצא דם בבית החיצון ואם שטף את אותו מקום האיך יוכל לברר זאת. ואפשר שרוצה לומר דכוין שההדחה במים מנקה אף את החורים וסדקים ממילא אין לחוש שמא נשאר שם דם. וצ"ע. אך לענ"ד נראה יותר לסמוך על דברי הראשונים כהבנת הנו"ב ודעימיה. וכמו שאכתוב לקמן בס"ד.

ב. הרב אשר וייס שליט"א כותב בעמ' 146 לדמות נידון דידן לגידמת

או שוטה.

והנראה לי להשיב על דבריו דדוקא בגידמת ושוטה הצריכו אותן להיבדק ע"י אשה אחרת משום דאפשר למיקם עלה דמילתא ורק הן אינן יכולות לבדוק בעצמן מסיבה צדדית מה שאין כן בנדון דידן דליכא למיקם אמילתא שאינה יכולה לבדוק רק עד היכן שידה מגעת א"כ אין דנין אפשר משאי אפשר. ולפ"ז מנא לך לחלק בינה לבין בתולה. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ה (סימן קלא) ובשו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן פב) ושו"ר שכ"כ לחלק בשו"ת עולת יצחק רצאבי ח"ב (סימן קעט אות ד). ע"ש.

עוד כתב (שם) הרב אשר וייס שליט"א שצ"ע האיך אפשר להקל כל

שיש פתרון תוך חודשים ספורים.

1. אסיא פז-פח עמ' 138-170.

ונלע"ד להעיר בזה שאין דין זה שוה לכל, שכן במקום שיש לחוש שיוכלו להיכשל אין להחמיר עליהם כלל אלא להקל להם ובפרט אם נימא דשפיר דמי לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק וכמ"ש לקמן בס"ד. ויעו"ע בספר טהרת הבית ח"ב (עמ' תעח). ושעת הדחק בנדון דידן נראה לומר כל שלא קיימו פרו ורבו או שתדחה החתונה או שיש להם צער גדול, ועיין לקמן (בעמ' 150) בתשובת הרב יעקב אריאל שליט"א.

עוד כתב הרב אשר וייס שליט"א (בעמ' 149) שבוגיניזמוס קל שבתוך מס' חודשים תתרפא אין להקל בזה כלל אלא בבדיקה גמורה בהפסק טהרה ובבדיקות א' וז'.

ואחמה"ר איני מבין דבריו דאי מיירי באופן שלאשה זו יש רק קושי לעשות הבדיקה אך יכולה עכ"פ לבדוק קצת, בכה"ג היה מספיק להחמיר עליה שתעשה הפסק בטהרה בדיקה בראשון וקינוח בשביעי מכיון דיש בזה ספק ספיקא וכמ"ש בספר טהרת הבית (בעמ' שמט) והובאו דבריו לקמן (בעמ' 165). ואם מיירי שאינה יכולה לעשות כלל את הבדיקות יש להקל לה כל דחשיב כשעת הדחק וכפי שנתבאר לעיל.

ומ"ש שם שבשעת הדחק גדול ביותר שלא רואים פתרון לבעיה תוכל להיבדק ע"י רופאה או אחות וכו', ראה מ"ש בס"ד לקמן תקנה אף לאופן כזה.

ג. כותב הרב יעקב אריאל שליט"א (שם בעמ' 150) שצער גדול נחשב כשעת הדחק. והבין הרב שליט"א שעפ"ז היקל הגר"י נויבירט שליט"א.

איברא דחזי הוית (בעמ' 141 בהערה 4) שכתב הרב יואל קטן שליט"א שדיבר בזה עם הגר"י נויבירט שליט"א והסביר לו הרב נויבירט שליט"א שכוונתו שאפשר להקל רק בשעת דחק גדולה כאשר הטיפול לא הצליח או שהוא נמשך זמן רב ואין אפשרות אחרת ע"ש. ואולם נלע"ד שהכל לפי השואל וכמ"ש לעיל מיניה, וכיו"ב מצינו בגדר הפסד מרובה שהתירו בו הכל לפי אומדן דעת המורה העשיר לפי עשרו והעני לפי עניו, לפי המקום ולפי הזמן. וכמו שכתב בספר סולת למנחה (כלל לה). ע"ש. וכ"כ בספר פחד יצחק (מער' הפסד מרובה) ושכן נהגו בפירארה וכ"כ בשו"ת הר הכרמל (חיו"ד סימן טו) שאין לזה דבר קצוב כלל והכל לפי ראות עיני המורה ולפי האדם השואל שאם ההפסד לגביה נחשב הפסד מרובה חשיב שפיר הפסד מרובה להקל ולפי העת והזמן. ע"כ. והביאו הפתחי תשובה (יו"ד ריש סימן לא). וע"ע בהליכות עולם ח"ו (עמ' נו) מ"ש בזה דברים נעימים כדרכו בקודש. ע"ש וינעם לך. ומינה לנ"ד. וע"ע בספר גט פשוט (כלל ו) ובשו"ת בית אב"י (ח"ד-ח"ה אה"ע סימן קסז). ודו"ק.

ד. הרב מרדכי הלפרין שליט"א כותב (בעמ' 162) שלא מסתבר שר"ל ור"י היו חלוקים גם מהו מקום הבדיקה דא"כ לא לישתמיט לתלמודא וכו'.

ולכאורה נראה לומר שדין זה תלוי במחלוקת הראשונים בביאור דברי הגמ' בנדה (ה.) והמשמשת בעדים וכו' אמר רב קטינא וכו'. ששם מבוואר מהו אופן הבדיקה. ונחלקו שם הראשונים אי בעי' לבעלה בדיקת חורין וסדקין. וכתב הרשב"א (בחי' שם) שבכל מקום שמיטמאה, שם אתה מצריכה בדיקה, ובדיקה בחורין ובסדקין היא הנקראת בדיקה. לאפוקי מהראב"ד והרמב"ן וע"ע בפרש"י שם (יב.). ולפ"ז לדעת הרשב"א באמת נחלקו בזה ר"ל ור"י משא"כ לראב"ד דס"ל דלבעלה דיו בקינוח וכמ"ש בשו"ת רעק"א (ח"ב סימן לד) אתיא בין לר"ל ובין לר"י. ואמנם לפי ביאור החו"ד (סימן קצו ביאורים סק"ד) בדעת הראב"ד שגם לראב"ד צריך שתבדוק עצמה בעומק עד מקום דישת השמש ורק בחורים וסדקים אינה צריכה לבדוק לכאורה י"ל דאף להראב"ד נחלקו בזה ר"ל ור"י. וצ"ע.

והנה כתב הרשב"ץ (בפסקי גדה שם) יחיד ורבים שנחלקו ולא נפסק בתלמוד כאחד מהם יש אומרים שעושים כדברי היחיד בשעת הדחק ואינו נראה לומר כן במחלוקת תנאים ואמוראים אלא רק במחלוקת גאונים ופוסקים, ובמילתא דרבנן. ע"כ. ולפ"ז כוונת הרב שליט"א רק לומר שלדברי הראב"ד ודעימיה יש סימוכין מהגמ'.

ומ"ש עוד הרב מרדכי הלפרין שליט"א (בעמ' 165) להתיר על סמך דברי הרב טהרת הבית. יש לי בס"ד להוסיף עוד בזה, דהנה כתב הנו"ב (קמא חיו"ד סימן נט) שמהתורה כל שנותנת דעתה להרגיש אם דם יוצא מן המקור ואינה מרגישה שדם יוצא מן המקור נחשב להפסק טהרה. וכתב בשו"ת אבני מילואים (סימן נג) דלפ"ז מי שיש לה מכה גם עד שלא חיתה המכה אפשר לה להפסיק בטהרה, שנותנת דעתה להרגיש אם נפתח מקורה והדם יוצא מן המקור, דכשם שיכולה להרגיש שדם זה יוצא מן המכה, כך תוכל להרגיש שדם זה בא מן המקור, וכל שאינה מרגשת שדם זה בא מן המקור מקרי הפסק טהרה ובדיקה תוך ז' נקיים. ע"כ. וכ"כ החת"ס (חיו"ד סימן קעז) [אלא שכתב לחלק בין בדיקת הפסק טהרה לבדיקות בשבעה נקיים אא"כ עברו עליה כל כך ימים אשר אין דרך הדם להמשיך אצלה]. וכתב ע"ז בספר טהרת הבית (עמ' רלג) בזה"ל שהסומך על הני תלת סרכין תלתא גאוני ישראל במקום שא"א לה להטהר ע"י בדיקת עד יש לו עמודי ברזל לסמוך עליהם כן ראוי להורות. עכ"ל.

ואף שפסק זה נוגד את דברי השו"ע (סימן קצו ס"ו) מ"מ שעת הדחק שאני. וכדאיתא בנדה (ט:) ת"ר מעשה ועשה רבי כרבי אליעזר, לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק. מאי לאחר שנזכר, אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כר"א אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עביד כוותיה, אלא דלא איתמר הלכתא לא כרבי ולא כרבנן, ומאי לאחר שנזכר, לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה, אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק.

וכתב הרשב"ץ (בפסקים לנדה שם) יחיד ורבים שנחלקו ולא נפסק בתלמוד כאחד מהם, י"א שעושים כדברי היחיד בשעת הדחק, ואינו נראה לומר כן במחלוקת תנאים ואמוראים, אלא רק במחלוקת גאונים ופוסקים, ובמילתא דרבנן. ע"כ. וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (סימן רסו) בשם רוב המפרשים, דכל בדרבנן ואיכא פלוגתא דרבנותא סומכים על אומרם כדאי ר' פלוני לסמוך עליו בשעה"ד. ע"ש. וע"ע שם בסימן תקיג שכתב שמצא להרשב"א בתשובה שנראה מדבריו דאף בדאורייתא אמרינן הכי, שכתב דכל היכא דאיכא הפסד מרובה, סמכינן על יחיד במקום רבים, ואפילו הוא קטן בחכמה ובמנין לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. והוכיח כן מההיא דנדה (ט). ע"ש. ועיין בט"ז (יו"ד סימן רצג סק"ד) ובמ"ש הש"ך בנה"כ (שם) להשיג עליו. וע"ע בש"ך (יו"ד סימן רמב בכללי הנהגות איסור והיתר בד"ה עוד נראה). ובגט פשוט (בכללים כלל ו). וא"כ בנ"ד שלהרבה פוסקים הפסק טהרה ובדיקות שבעה נקיים הם מדרבנן שפיר דמי לסמוך על דעת יחיד. ועכ"פ יש בזה כמה ספיקות והוי כעין ספק ספיקא שמא הלכה כמאן דאמר הפסק טהרה ובדיקות שבעה נקיים מדרבנן ושמא כהב"ח שבנשי דידן לכו"ע הפסק טהרה מדרבנן. ושמא הלכה כמ"ד דסמכינן בשעה"ד על דעת יחיד אפי' בדאורייתא. ואמנם ראיתי שכתב בשו"ת בית הלוי (סימן א סוף ס"ה), שא"א להורות נגד הלכה הקבועה בשו"ע וחלילה לבעל הוראה לפרוץ גדר השו"ע ולהורות היתר נגדו, אף בשעת הדחק. ע"ש. ברם החכם צבי (סימן ק) כתב דאע"ג דאמרי' בנדה (ט): שאילו נפסקה הלכה דלא כרבי אליעזר לא סמכינן עליה אף בשעת הדחק, לא דמי פסק מרן השו"ע לפסק התלמוד, שהרי מצינו לכמה מגדולי האחרונים שלפעמים חולקים על הרבה מפסקיו של הב"י, ולכן שפיר דמי לסמוך על המקילים נגד השו"ע בשעת הדחק. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בנין עולם (חאו"ח סימן יד) וכש"כ היכא דלא הוי יחיד ממש אלא רבים כנגד רבים כבנדון דידן. והן עתה ראיתי להגאון חקרי לב (הנד"מ ח"ב מיו"ד סימן קצט) שכתב שאפילו במקום שפסק מרן בסתם לאסור, מ"מ אם הוא מילתא דרבנן ובמקום הפסד מרובה, או שעה"ד יש להקל, וכעין מה שאמרו (בנדה ט): שכדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק. וכן אמרו בחולין (מט): התורה חסה על ממונם של ישראל. ע"ש. ואף שבשו"ת רב פעלים (ח"ב דיו"ד סימן ז) כתב שאפילו במקום הפסד מרובה אין לסמוך להקל כדעת האחרונים נגד דעת מרן השלחן ערוך. ודלא כרבו הזבחי צדק שסמך על האחרונים במקום הפסד מרובה. ע"ש. וכ"כ החזו"א (יו"ד סימן קנ סק"ד בד"ה והנה) שבמקום שפסק מרן השו"ע חשוב נאמרה הלכה, ואין לסמוך על החולקים בשעת הדחק, ותמה על דברי החכם צבי הנ"ל. ע"ש. מ"מ מיחזי חזי לאצטרופי להקל ובפרט לפי מ"ש בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד סימן מג) להעיר על דברי הרב פעלים. יעו"ש. וע"ע בטהרת הבית ח"ג (עמ' עב). וצ"ע. ואכמ"ל.

ה. והנה אין לדחות דברי אלו ממה שהנשים כיום אינם מרגישות² וא"כ אין לסמוך על מה שלא מרגישה, כי הערוך השלחן (סימן קפג ס"א-ב) האג"מ (ח"ד דיו"ד סימן יז אות יב) ובספר קנה בשם (ח"ב עמ' צא סימן ב) סבירא להו שיש כיום הרגשה אלא שאין שמות ליבן לזה, ולפ"ז שפיר דמי לסמוך על דברי הטהרת הבית הנ"ל. ואף לפוסקים שכתבו שכיום רוב הנשים וכמעט כולם אינן מרגישות כלל מאלו ההרגשות [ראה בקובץ תשובות (ח"א חיו"ד סימן פד) להגרי"ש אלישיב שליט"א ולהגר"ע יוסף שליט"א בטהרת הבית (בכמה דוכתי) ובשו"ת יבי"א ח"ט (חאו"ח סימן קז אות א) והגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני (עמ' קלז) וששבה"ל (סימן קצ ס"א ד"ה ולדינא)] מ"מ כבר הרמב"ן (בחי' נדה נב) כתב שאפי' ידוע לנו שבא הדם מגופה כל שלא הרגישה טומאתו מדרבנן. וכ"כ בספר חכמת אדם (כלל קיג בינ"א אות ט). ובהסבר דבריהם כתבו בשו"ת חתם סופר (סימן נג, וסימן נה) ובשו"ת שב יעקב (סימן לו) ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן א) [והובאו דבריהם בספר נטעי גבריאל (נדה ח"ב עמ' תקצה)] דהטעם למה שהצריכה התורה הרגשה הוא משום דרכיה דרכי נועם, שאין זה דרכי נועם שתטמא בלי דעת ותכשל לבוא עליה ואח"כ תמצא דם. וע"כ גזרה התורה שבאם לא תרגיש ביציאת דם מן המקור אינה טמאה (מהתורה). לאפוקי ממ"ש הסדרי טהרה (סימן קץ ס"ק צג) בדעת רש"י (נדה נח) שההרגשה באה כדי לברר לנו שיצא הדם מגופה. וכתב (שם) הסדרי טהרה שלפ"ז אם ידוע לנו שהדם ממנה אפי' בלא הרגשה טמאה מהתורה. ולמעשה דעת רוב ככל הפוסקים כהחכ"א שאינה טמאה רק מדרבנן וכמ"ש בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן ב) בשו"ת שב יעקב (סימן לו) והפרי דעה (בפתיחה שער ג). וכ"כ בספר פרדס רימונים (בפתיח נדה דף י) והגנו"ב (קמא יו"ד סימן נה) ערוך השולחן (סימן קפג ס"ק מג) ובשו"ת צמח צדק (יו"ד סימן צז). וגם בשו"ת דברי חיים (יו"ד סימן לו) ובספר חקר הלכה (מערכת נ' אות לט) הסכימו לזה. וכ"פ בספר טהרת הבית (ח"א עמ' ח-י), וע"ש שהביא עוד הרבה אחרונים שהסכימו לזה. ולכן כיון שגזירת הכתוב היא אין לטמאות את האשה בלא הרגשה אף אם הנשים שלנו אינן מרגישות. ואף שלמעשה בראיית המחזור חיישינן שמא הרגישה וכמ"ש בשו"ת שבה"ל ח"י (חיו"ד סימן קמב) שבזה"ז שהחושנים נחלשו א"א לעמוד על הדבר שאכן לא הרגישה וחוששים שהיתה הרגשה. ע"ש. וע"ע בשיעורי טהרה (עמ' מה ובעמ' מז) לרב מרדכי גרוס שליט"א וכ"כ בחוט שני (עמ' כט). מ"מ אין זה ודאי אלא רק ספק ולפ"ז אין הכי נמי שבסתם יש להחמיר אך בנ"ד יש מקום גדול לצרף זה לספק עם כל הנ"ל רק כדי להתיר אשה עגונה זו.

ובפרט מה שמצוי כיום שהנשים מרגישות בד"כ הוא זיבת דבר לח ולדעת הגריש"א שליט"א (הובא במשמרת הטהרה פ"א הערה 12 ו-14) אפילו אם

2. ראה מש"כ הרב שלמה לוי, הרגשה בזמן הזה, אסיא עג-עד, עמ' 128-138 (תשס"ד). -- הערוך.

הרגישה זיבה בבית החיצון בפנים גם בשלא בעומק טמאה, משום דכל ראיית דם שלאחר הרגשת זיבת דבר לח דנים את זה לראיה עם הרגשה. אא"כ הרגשת הליחות היתה חיצונית. [משמרת הטהרה עמ' יח אוצרות הטהרה עמ' מה אות טז]. וכן הוא דעת הגר"צ אב"ש זצ"ל דחשיב כהרגשה. וכפי שא"ל הרב יעקב שכנזי שליט"א ששמע מפי קודשו של הגר"צ אב"ש זצ"ל. וכ"כ בשבבה"ל (סימן קצ אות ב ד"ה ולדינא) שאע"פ שאנו נוקטים כהחת"ס דזיבת דבר לח לא חשיב כהרגשה מ"מ יש להחמיר דכיון שאין הנשים בקיאות בדרך כלל להבחין בהרגשות יש לחוש שהרגישה אחת מההרגשות שמתמאות אותה מהתורה. וראה בספר אמרות טהורות (ח"א עמ' ע"ג) שכן הוא דעת הגר"מ לוי זצ"ל. ומן האמור תוכל לשים ליבה ולבחון אם מרגישה זיבת דבר לח אם לאו ויועיל דבר זה עכ"פ לנ"ד. ואיך שיהיה הרגשה זו אינה מטמאת אותה אלא מדרבנן וא"כ יש לומר שבאופן כזה ההפסק טהרה ובדיקות שבעה נקיים הם מדרבנן לכו"ע ובפרט לפי מ"ש בשו"ת הב"ח (סימן קכו) שדוקא בנדה גמורה ההפסק בטהרה הוא מדאורייתא אבל נשים שלנו שמחמירות להפסיק בטהרה ז' ימים הוי מדרבנן. ע"ש. ושו"מ לגאון ר' מאיר מזוז שליט"א באור תורה (אייר תש"ע עמ' תשפג בהערה) שכתב שידוע שלרוב הפוסקים זולתי הר"מ אין כמעט זה מדאורייתא בזה"ז וא"כ ספירת שבעה נקיים מדרבנן וכמ"ש בשו"ת מחשבות בעצה (חיו"ד סימן ט). וע"ע בטהרת הבית (ח"א עמ' לא). וידוע ג"כ מ"ש בשו"ת רב פעלים (ח"ג חיו"ד סימן טו) שרוב הנשים אינן מרגישות בפתיחת המקור ועקירת הדם רק כשזב הדם על בשרן ולדעת פוסקים רבים זה מדרבנן וכ"ש לפ"ד הנו"ב והרב זכרון יוסף. ע"ש. וע"ע באור תורה שם (בעמ' תתטו מכתב טז), מעשה בכלה כחמשה ימים קודם חופתה שעשתה הפסק טהרה ובדיקות שבעה נקיים שלא במקום הנכון ורק מכאן ואילך החלה לבדוק כדת והגר"ע יוסף שליט"א הורה להם להקל על סמך שכבר פסק דמה כשבוע קודם היום בו היתה אמורה לפסוק בטהרה. ע"כ. וע"ע באור תורה (טבת תש"ע סימן מג).

ואף שקשה לסמוך על סברא זו לבד, מ"מ ודאי חזי לאצטרופי לכל הסברות הנ"ל להיקל. ובהיותי בזה ראיתי להציג כאן מ"ש בשו"ת גנת ורדים (חאה"ע סימן ג כלל כ) הנה אם באנו לחקור אחר סברת גאוני עולם שיש בנדון דידן לצאת ידי חובתם, כמו שאנו עושים בכל יתר משפטי התורה ולנטות אחר הרבים, באופן שלא ישאר שום פקפוק בדבר, מעולם ועד עולם לא יצא היתר לעגונה מפי שום מורה הוראה, ובעונותינו הרבים מצויים מקרים רבים ורעים הרבה מאד, ותשארנה בנותיו של אברהם אבינו אלמנות צרוורות חיות, ואין חונן ואין מרחם עליהן, וישארו ברעב ובצמא ובחוסר כל, וגם יש לחוש שמא תצאנה לתרבות רעה, כי הרבה עניות עושה, והרבה בחרות ושחרות עושה, ואם אמרנו ללכת אחרי המקילים, חומר הענין מעכב בעדינו, ולכן אין

לנו אלא ללכת בדרך שכבשוה רבותינו הראשונים, לנטות אחר סברא ישרה
אע"פ שאינה מסכמת עם הגדולים אשר מימיהם אנו שותים, וכמ"ש הש"ס
כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק, אע"פ שאין הלכה כן. וכבר
אמרו בנדרון דידן בסוף יבמות משיאין ע"פ בת קול, והקילו בזה משום עיגון
וכו'. עכת"ד. ומעתה בנדרון דידן שיש כמה ספיקות וכש"כ כשעברו עליה כל
כך ימים אשר אין דרך הדם להמשיך אצלה שפיר דמי להקל לאשה זו.
ואף שכן הוא לדעתי ההלכה, מ"מ מפני שאנו מדמין נעשה מעשה,
לכן אין לסמוך ע"ז אא"כ יסכימו עימי עוד בעלי הוראה.

הרב אשר שקאני